

Сливен

В първи том на книгата си "Опит за история на град Сливен", Симеон Табаков, разглежда откъде и кога са дошли циганите в Сливен, а в третия том авторът дава някои бележки за говора им, като чрез тях обяснява пътя на Балканските цигани през Гърция за Сливен. Според него сравнително най-много цигани от цяла България има в Сливен. В началото на двадесети век живеят в отделна махала - при полите на Бармука - повече християни, като се различават от "влашките" цигани, каквито също има тук по това време, но

Сливенски циганки (снимката е публикувана в "История на град Сливен" от С. Табаков, 1929)

които са живеели отделно, вън от града, под железопътната стан-

ция. Авторът споменава, че е събирал информацията си главно от християнските цигани, които са уседнали в Сливен от векове и се занимават главно със железарство, заселени са от двете страни на Куруча и във всички почти краища на града, говорът им е беден и примесен с много турски, гръцки и български корени. Самите наричат себе си "ром" /рома/, а българите - "гас", или "гаджу", което значи "чужденец", "не ром".

Ето какво разказва за своя роден град и за ромската общност в него Янка Стефанова Динева

"Имали сме голям цар – Ром. Той е бил нашият принц. Той е бил наш падишах. Циганите живеели тогава всички заедно в една страна, в един добър вилает. Вилаетът се наричал Синг.

Това било хубава и чиста страна. Там е имало много щастие, много радост. Доброто отминало. Името на нашия цар било Мараменгро Дев. Той е имал двама братя. Техните имена са били Романо и Синган. Добре, ама имало голяма война. Мюсюлманите направили войната. Войните погубили земята на циганите. Изпепелили земята. Всички цигани избягали от страната си... Тримата братя повели сво-

ите хора по далечни пътища. Някои вървели към Арабия, някои към Армения, някои към Византия. По тези страни станали бедни."

*Ковач,
Букурещ,
30-те*

Така гласи една от легендите за произхода на циганите. Има предпоставки, че ромите са се разделили на три

части и са тръгнали по света. Така са се пръснали по него. Ромите в България са пристигнали по т. нар. "Южен път" - от Индия към Европа, преминаващ през Египет, където са живели много дълго време. В България пристигат 5 - 6 век. В момента ромите се разделят на два вида - пътуващи и йерлии. Йерлиите, това са циганите, които са се установили на едно място. Разделят се на три вида - български цигани, изповядващи християнството; турски цигани, изповядващи исляма; рудари - това са влахите или копанари.

Освен по този начин, циганите се разделят и по какъвто занаят изпълняват: кошничари, калайджии, гребенари, решетари, ситарии, рудари, ловари (златари или търговци на коне), джамбази, бургоджии и др.

В град Сливен живеят йерлии от типа български и турски цигани, изповядващи Христа и Аллах. Този град се отличава с многото махали - две основни (Квартала или т. нар. кв. Надежда и Горната махала или т. нар. Комлука), останалите махали са в другите квартали на града, всъщност това са квартали със смесено население, но преобладаващото е нашият етнос, напр. кв. Ново село, кв. Дружба, кв. Орешака и др.

Културата и бита са както и в останалите градове - интересни, чувствени и красиви. Лошото е, че много от младежите сега не знаят нищо за ромската култура, обичаи, та дори и езика. Лично аз самата също нищо не знаех, докато не поговорих с баба Пенка."

Животът е много туген, ама ако се бориш, ще успееш

Пенка, р. 1927 г., Сливен, основно образование

Какво да ти кажа, баба, моят живот въобще не е хубав. Останах сираче от майка, на 2 години. Баща ми се ожени повторно. Имам две доведени сестри и едно природено братче. Бедно семейство в малка къща. Ходих на училище и завърших основно образование. Искях да продължа, но нямаше пари, трябваше да работя. На 15 години, точно преди да почине баща ми, се омъжих. Омъжих се поради няколко причини: започна войната, мъжът ми беше от хубаво и добро семейство, баща ми настояваше, гумите му бяха: "Ожени се, за да си прибрана, майката си е майка, а мащехата си е мащеха".

Навремето много гържах на морала, нито едно момиче и момче не решаваха сами да се женят. Задължително беше да се иска от родителите на момчето, от другите родители. Много се гържеше на девствеността. Ако едно момиче не е честно, се взимаха всички гарове от нея, слагаха я да възседне магарето с гръб към лицето му и я изпращат да си отива, като я разкарват из цялата махала с тъпан. Така

Много ме беше срам, не ис-се омъжвам, защото ня-мина. Събота всички булки баня, за да ги къпят. Като пеят песента "Девет сита Наготвят един казан ман-щат сватбарите у тях, при-деля сутрин, само от жен-на я обличат, изкарват я-лува ръка на когото срещне и ѝ дават пари. Към два, три часа идват за булката. Слага се пешкир на вратата. Младоженецът тропва три пъти на вратата, целува коляното и ръката на бащата, а същия ги благославя. Кръстницата и кръстникът я забулват, като през това време свири кавал. Всички отиват на църквата да ги венчаят, вървят пеша. След венчавката отиват в дома на момчето. Свекървата ги чака на вратата с пита и сол и им казва: "Да я изядете сладко, да се обичате, както обичате тях. Каквото имам да ви давам, от врата навътре". Започва голямата гощавка и веселбата, придружена с мно-го танци и музика. Вчерта ги затварят в една стая, докато другите се веселят.

Понеделник слагат чаршафа или нощницата в сито за хляб и го разнасят из целия квартал. Булката черпи хората с червена ракия. Та-

хората разбираха". "Какво е то-ва? Сега всеки прави, каквото си иска, развалят се семейства. Ни-кой не зачита другия, едно време бяхме задружни". Мойта сватба беше официална (не е била откра-дната) - годеж и сватба. Първо дойдоха да ме искат, разбраха се, а на другия ден ми донесоха даро-ве - обици и премяна. Вдига се малък банкет - това е годежът. Сва-тбата трае

три дни - съ-бота, неделя и понедел-ник. По прин-цип в петък се носи чеу-за с каруци-те, но аз ня-мах чеуз. как даже да мах чеуз, но отиват на ги къпят, им копринени". джа и посре-баща ѝ. В не-ската стра-навън да це-

*Благоевграо,
70-те*

ка разбират, че е честна.

Аз не съжалявам, че се ожених млада, защото имам много добър мъж и хубави деца. Започнах работа, първо в Габрово, защото бях непълнолетна. Работих като бобинарка, тъкачка, осуквачка, предачка. Мъжът ми работеше като текстилен работник в "Спас Георгиев", а след това като каменар. Построихме къща с ортаци, поради финансови причини. Имаме две деца – син и дъщеря. Синът има две висши образования, а дъщерята е медицинска сестра. Имам четири внука – три момичета и едно момче. Най-голямата завършва педагогика, средната учи журналистика и работи в телевизията, малката е завършила медицинския колеж в Сливен, а момчето завършва последна година езикова гимназия. Много се гордея с тях: "Те са много умни и упорити. Внукът и внучката си говорят на английски".

Вие сега не знаете как да празнувате и да се веселите. Едно време нямаше дискове или как там се казват. Пеехме и играехме, състезавахме се. Събирахме се много хора, носехме си ядене и пиене. Веселяхме се до сутринта. Празнували сме Коледа, Нова година, Васильов ден и отделно Банго Васий. На Банго Васий правехме баници, сърми, салати и т. н. Събирахме се и играехме ключек, като се надигравахме. Също така празнувахме и Димитров ден, Връбница, като българите - по български обичай. На Връбница се обличахме в

*Ромско
веселие*

носиш, сукмани (показва ми снимка и носия закачена на вратата), пехме и играехме. Какви хора бяха - големи, кръшни.

Животът е много труден, ама ако се бориш, ще успееш, пък и Бог помага. Трябва да вярваме в Него, иначе не може”.

Целият свят признава циганите като едни от най-големите творци. Циганите умело могат да ти изпеят песен, да ти изиграят танц, да нарисуват нещо. Жените шият, тъчат и плетат, мъжете могат да майсторят всичко. Циганите са добри и чувствени натури, знаещи как да се веселят и в най-лошото положение. С нищо написано по-горе не се отличават и сливенските цигани.

Българин с българка, циганин с циганка, турчин с туркиня...

Куман, р. 1932 г., гр. Сливен, четвърто отделение

Казвам се Куман Иванов Сантуров. Роден съм на 4.6.1932 г. в гр. Сливен. Израснах в бедно работническо семейство. Майка ми беше килимарка, а баща ми чирак в гората. Ние сме четири деца - трима братя и една сестра. Бях на шест години, когато големият ми брат се ожени. Баща ми и майка ми имаха малко спестени пари, купиха два коня и едно магаре (майка ми напусна работа) и тръгнаха двамата за Балкана да работят. Нас оставиха на буля ни и на баба ни (майката на моята майка). Сестра ни беше по-голяма и затова я взеха със себе си, защото баба ми се страхуваше да не я откраднат в града, а то пък стана така, че когато отишли в Балкана, един месец по-късно я откраднаха там. Майка ми и баща ми отишли с конете за гърва и оставили да им готви, обаче тя избягала с едно момче, българче. След това те години наред не ѝ проговориха, защото той не бил от нашата черга. Преди това много се ценеше това - българин с българка, циганин с циганка, турчин с туркиня и т. н.

Но да се върна на думата си, когато ние останахме с баба, ни правеше филийки със сол, пипер и олио (казва се циганска баница) и двамата тръгнахме за детската градина. Макар, че бях на 6 години, аз сам водех брат си и го взимах оттам, защото баба ни беше възрастна вече. Лятото ни взимаха и нас в Балкана. Помагахме на мамини, носехме гърва, хранехме конете, прибирахме ги под навеса. Там беше много хубаво, бягаш сред зеленината, дишаш чист въздух и така се закалявахме. Аз и децата си всяка година водех на море и на балкан, за да ги закалявам. Те, нашите деца са добре калени, за да не се разболяват. Всяка година така ходехме при майка си и баща си в Балкана. После

тръгнах на училище и пак аз се грижех за по-малкият ми брат. Имам четвърто отделение, виж децата ми завършиха средно образование. Много настоявах да завършат и да имат работа. И, да се върна на мисълта си значи, когато започна войната, майкини слязоха от Балкана, защото беше опасно. Аз сега не знам вие какво сте учили, но да го знаеш от мен макар, че бяхме в България само съюзници, нали времената бяха много тру-

дни за нас. Баба ми се разболя и почина. Майка ми и буля ми трепереха при всяка новина и винаги като стане нещо или дойде някой непознат, ни караха с брат ми да се крием под леглото. За сестра си нищо не знаех, откакто тя се ожени в едно село в Сливенско не съм я виждал. Бях малък, за да я потърся, а после когато пораснах и се ожених, ходех да я търся. Намерих я, но вече починала в с. Каменово. Преди хората не бяха като сега. Аз бях малък, нали ме разбираш. Не познавах така добре сестра си, а и родителите ни не говореха изобщо за нея. За тях момичетата бяха чужди, длъжни да се пог-

чиняват на цъжа си. Едно време женските чеда не се смятаха за нищо. Въпреки всичко, на мен ми беше тежко, защото останах сам с малкия си брат. Баща ми и брат ми заминаха доброволци на р. Драва. Като заминаха, останахме аз, братчето ми, майка ми и буля. Значи, аз останах най-големият мъж в къщата. Мама и буля все плачеха и ходеха до стълба (едно време имаше едни говорители, които бяха закачени по стълбовете и там съобщаваха дали има някой починал). Така ги сварих един ден майка ми и буля ми да реват. Не смеех да попитам какво става. След това вече разбрах, че брат ми е починал. После, някъде след три месеца съобщиха, че баща ми починал. Спомням си, че с брат ми се прегърнахме и заплакахме. Сега вече съм сам. Бях някъде на 17–18 години, когато братчето ми от туберкулоза почина на 15 години. Беше вече възмъжал.

Спомням си, след войната идваха руснаци в къщи. Аз и брат ми се криехме както винаги под леглото. От тях съм останал с много лошо впечатление, защото пиеха, изнасилваха комшийските жени. Изобщо и от майка ми съм чувал все лоши неща. После, когато дойдоха и немци, всички в къщи треперехме от страх, защото те видяха, че се скрихме под леглото. За броени минути ми минаха толкова мисли през ума. Направо бях легнал върху брат ми, за да го предпазя. Обаче какво стана после: аз се надигнах, защото вече не чувах шум, станах, видях, че майка ми я няма и се притесних и излязох навън да я търся и много се учудих като я видях да прибира консерви и буркани от двора. Тя ми каза, че са ни дали хляб и продукти – консерви и много други неща, а специално на Чеко (брат ми) оставили един буркан с халва. Когато му го дадох да яде, той ме извика, да се скрием под леглото, да ядем. Имаше го, значи, за нашето скривалище, там се чувстваше по-сигурен. Много трудно преодоляхме тези трудни за нас, бедните хора, времена. Сега съм вече на 71 години, но по-трудни времена съм нямал. Макар, че в момента съм пенсионер и времената са лоши и отива към по-лошо и не мога да помогна на децата си. Много, много е труден животът.

Служех, значи, в едно село към Ямболския край – Неद्याско. Там видях това момиче и го харесах. Поразпитах за нея, жена ми се казва Янка. Чух все хубави неща и след като се уволних, взех майка ми и отидохме в тях да я

*Вътрешен интериор,
Лом, 2002*

искаме. Имахме малък проблем, когато си отидохме в Сливен, тя искаше да започне работа, но ние нямахме граждански брак, пък нямахме и пари. Тя взе назаем рокля от своята братовчедка и с двамата свидетели подписахме. Ето това беше нашата сватба. Тогава нямахме нищо, даже се оженихме без любов, но от жена ми по-добра нямаше, за мен разбира се. Роду ми две красиви деца. Сега имам и пет внучета. Всички да са ми живи и здрави и дано децата ми да си намерят работа. Само това искам вече.

Братята ми завършиха висше образование

Милко, р. 1945 г., гр. Сливен

Родителите ми създадоха едно добро семейство и възпитаха достойни граждани на Република България. Братята ми завършиха висше образование със златни медали. Единият ми брат работи в симфоничния оркестър в Бургас, а другият, във филхармонията и си уредиха живота. Племенниците ми също са с висше образование. Сестра ми е с девети клас.

Аз имам прекрасно семейство и имам голям авторитет сред съквартирантите ми. Занимавам се с обществена работа от 01.03.1966 г. Бил съм съветник в квартала и първи секретар на БКП – Родина на областния комитет в гр. Сливен. Президент съм на фондация “Нов живот за цигани и българи”, регистрирана през 1997 г.

Във фондацията няма етнос. При мен могат да гойдат българи и цигани, за да им помогна. Помагам на болни, на безработни, стари хора и войнишки семейства. Не помагам на безработни, защото младите ще отидат и ще похарчат парите за скъпи цигари и алкохол. Това ми убеждение идва от личния ми опит от работата с хора. Работил съм в “Г. Димитров”, ЗММ – Победа, като административен директор.

Баща ми ме караше да уча право, но аз се отказах. Доволен съм от живота си, защото не само висшистите могат да преуспеят. Командвал съм висшистите, независимо, че съм с десети клас. Не съм доволен от това, че ми бе отказано жилище, а на българите даваха. След като показах своето недоволство, чак тогава ми дадоха в “Сини камъни”, един от най-крайните квартали на града. Не бях съгласен с начина, по който ми беше дадено жилището и върнах ключовете. Тъй като бях циганин, на мен не ми се полагаше жилище, там където даваха на българите. Родителите ми не ми разрешиха да напусна квартала и все още съм там. Взаимоотношенията с братята ми са отлични. Виждаме се, когато не са в командировка или имат свободно вре-

*Кукери от
Благоевград*

ме. И двамата са обиколили света и сега се обаждат да ме чуят как съм, защото съпругата ми почина преди 40 дни. Но въпреки добрите ни отношения, те спорят, дали да ми дадат целия двор или половината. Сладостта от наследството е най-сладко.

Подкрепям идеята за интеграция на циганските деца в масовите училища. Това е за лично достойнство. Дори ще подкрепя морално и материално учителите и съм готов да пусна проект в помощ на децата от малцинството. Помогнал съм 60 деца да влязат в такива училища с профил, който ще им бъде полезен в живота – шофьори, автомонтьори, тенекеджи.

Имам двама сина и една гъщеря. Синовете ми са със средно образование – машиностроене и текстил, а гъщеря ми е с основно. Тя искаше да бъде манекенка, аз не я пуснах. Преди 20 години моралът беше по-стегнат. Омъжена е от 15 години и има две деца, които са в 6 и 8 клас. Аз не бях съгласен с нейната женитба, защото я откраднах. Изпратих я до тото-пункта да ми пусне фиша, беше по чехли и пенъоар и не се върна. Когато я намерихме, исках да я прибера, но вече беше обезчестена и нищо не можех да направя. Големият ми син е женен и в момента е безработен, но е много оправен и спосо-

бен. Малкият е на 24 години, не е женен и също безработен. При нас, циганите, по същество, момичетата ги омъжваме на 13 години. Момчето няма право да води момичето у тях. Родителите му трябва да я поискат, дори и тогава, когато искат да поканят момичето на гости у тях. При съгласието на жениха, родителите му вземат обеци и отиват да разговарят и

*Букурещ,
20-те години*

да поискат ръката на момичето от родителите ѝ. При взаимно съгласие на родителите, за женитбата на децата се определя ден. Официалното вземане на момичето става с обличане от горе до долу на място в дома му и слагане на обеците. Още с влизането в дома на младоженеца с музика, младите се затварят в стаята за чест, а родителите ядат и пият. Ако момичето е честно, остава, а ако не е, се връща на родителите и се взема всичко от нея (даровете). Даруването от женска страна е задължително. По време на банката младоженците черпят с червена ракия и си събират подаръци. Родителите разменят обличането на младоженците. Сватбата се празнува седем дни.

На сватбата булката се облича с няколко тоалета, по два-три тоалета на ден или седем тоалета за седемте дни. Всеки тоалет е с различен цвят, но трябва задължително да има бяла и червена рокля. Чеиза и гаровете на момичето за сватбата се носят от моми и ергени към дома на младоженеца. Чеизът се прави за първа необходимост на младото семейство.

Допреди 25 години българите празнуваха заедно с циганите Банго Васий на 13 срещу 14 януари. Произходът на обичая идва от едно време или по-точно от турско робство. Турците са вземали български и цигански деца за еничари. Когато са навлезли в циганската махала, те започнали да събират само мъжките рожби на циганите. Имало е един куц (банго) Васий, който е бил много хитър и човек с голям житейски опит. След като видял, че турците вземат момченцето и цапали портата с червена боя във формата на кръст Банго, Васий прегупредил всички родители на мъжки рожби да заколя петел и с неговата кръв да изцапат портата на всеки дом, където има мъжко дете. По този начин той е спасил много деца, да не се вземат за еничари. Банго Васий се празнува в чест на този човек по стар стил, на 13 срещу 14 януари и по нов стил - на 2 февруари, Петльов ден. В деня на празника, на 13 януари се пазаруват на всички деца сурвакници, за да сурвакат на 14 януари, сутринта рано старо и младо, за здраве и берекет. Възрастните им плащат с пари, орехи и лакомства. За официалната вечеря се приготвя кисело зеле за сърми (постни), точена баница с орехи и баница със сирене, както и задължителния петел. Вечерта, на софрата се събира цялото семейство и най-възрастната жена прекадява софрата за берекет и здраве с тамян, захар и дрян. Всички по възраст целуват ръката на най-възрастните и чак тогава се чупи самун хляб, дава се на бащата, майката и останалите по възраст. Отварят вратата на стаята, където ядат и пият и казват: "Заповядай Банго Васий". На 14 януари се събират децата или рода при най-възрастните, за да им поднесат от петела, сармите и баниците. След това празникът продължава със семейството. По природа сме способни хора и за нас не е имало пречки заради това, което искаме.